

Н.І. КАСИНЕЦЬ
(Ужгород)

ПОРЯДОК СЛІВ У СУЧАСНІЙ СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ ЯК ЗОНА СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

УДК 811.162.4'367.3

Касинець Н.І. Порядок слів у сучасній словацькій мові як зона словацько-української інтерференції; 12 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

Анотація. У статті розглядаються питання порядку слів у словацьких та українських реченнях з точки зору міжмовної інтерференції. Головна увага зосереджена на відмінностях у розміщенні головних членів речення в обох мовах. Рекомендації автора ґрунтуються на мовному досвіді словаків, відбитому у друкованих засобах масової інформації.

Ключові слова: порядок слів у реченні, підмет, присудок, другорядні члени речення, семантичний зміст, транзитне дієслово.

Відмінною ознакою всіх слов'янських мов є відносно довільний характер структури речення, що допускає різні варіанти порядку слів у ньому. І хоча в слов'янських мовах можливості зміни порядку слів у реченні значно ширші, ніж, наприклад, у німецькій чи англійській, де різні члени речення мають своє певне усталене місце, все ж ці можливості не безмежні. До тепер дослідники не займались вказаною проблематикою, а тому наше

звернення до порядку слів у словацькій мові на фоні української визначає новизну дослідження. Існують загальні правила порядку слів у словацькій та українській мовах щодо переважної кількості слов'янських (підмет + присудок; означення + підмет/додаток тощо). Проте, як свідчить практика перекладу з однієї слов'янської мови на іншу, порядок слів при цьому не завжди збігається, і це створює певні труднощі для перекладачів, особливо при трансляції тексту на нерідну мову. Зона інтерференції, яка створюється при цьому, потребує свого вивчення, що зумовлює актуальність обраної теми. Джерелом фактичного матеріалу послужила переважно щоденна преса: газети «SME», «Pravda», «Nový čas», а також журнали «Ženský magazín», «Život».

Зібраний нами матеріал, що фіксує незбіги порядку слів у словацькій та українській мовах, поділено на 3 основні групи:

1. невідповідності у порядку слів між повнозначними частинами мови, які виконують функції головних членів речення;
2. невідповідності, пов'язані з порядком повнозначних частин мови, що виконують у реченні функції другорядних членів;
3. відмінності між допоміжними частинами мови.

Метою цієї розвідки є опис першої групи.

Найбільша кількість відмінностей має місце при повнозначних частинах мови, які виконують функції головних членів речення. Порядок розміщення головних членів речення у цих двох мовах є таким:

– у словацькому реченні: **присудок** → **підмет**;

– в українському реченні, навпаки: **підмет** → **присудок**.

Prístup slovenskej spoločnosti voči ženám pokladajú obyvatelia Slovenska za menej ústredný ako v EÚ. – Підхід словацького суспільства по відношенню до жінок жителі Словаччини вважають менш центристським, ніж в ЄС [10, s.1].

Za najväčšiu stratu z dôvodu vstupu do politiky považujú ženy absenciu voľného času. – Найбільшим недоліком у зв'язку зі вступом у політику жінки вважають відсутність вільного часу [15, s.6].

Pri poslednom predvolebnom zhromaždení po smrti pápeža Jána Pavla II. zničili kardináli cez vikend symboly jeho pontifikátu. – На останньому передвиборчому зібранні після смерті папи Яна Павла II кардинали знищили протягом вихідних символи його понтифікату [24, s.12].

V decembri 1996 prijal Európsy parlament Odporúčania o rovnovážnom zastúpení žien a mužov v rozhodovacom procese. – У грудні 1996 р. Європей-

ський Парламент прийняв “Рекомендації про збалансовану участь жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень” [18, s.4].

V utorok predniesol na 17. zasadaní Valného zhromaždenia Organizácie amerických štátov vo Washingtone prejav minister zahraničných vecí USA G.Shultz. – У вівторок на 17 засіданні Генеральної асамблеї Організації штатів Америки у Вашингтоні міністр закордонних справ Дж. Шульц виголосив промову [17, s.7].

У сучасній словацькій літературній мові при порядку слів проявляються тенденції, які вже набули загального характеру і можуть розглядатися як усталений спосіб розміщення слів у простому чи підрядному реченні. Найвиразнішою є тенденція, коли після обставини на початку речення автоматично, не беручи до уваги присутність інших другорядних членів та підмета, кладеться присудок [Kočiš, 1991, s.130]:

V prvej polovici kandidačných listín tvorili ženy 20,9 %. – У першій половині списків кандидатів жінки становили 20,9 % [16, s.5].

V konzervatívnom Kuvajte nemajú ženu vôbec hlasovacie právo. – У консервативному Кувейті жінки взагалі не мають права голосу [14, s.11].

Ešte v nedávnej minulosti sa chápala mužská rola ako dôležitejšia. – Ще в недалекому минулому роль чоловіків сприймалася як важливіша [22, s.7].

Naopak zriedka vedie žena ministerstvo obrany. – Навпаки, жінка дуже рідко керує міністерством оборони [10, s.2].

Ako už bolo oznámené, 29.03.1989 sa zmocnili na letisku Praha-Ruzyň dve ozbrojené osoby dopravného lietadla. – Як вже було повідомлено, 29.03.1989 в аеропорту Прага-Рузинь дві озброєні особи захопили транспортний літак [19, s.8].

Už po dvanásty raz organizujú členské organizácie IPPNW 1.októbra vo svojich krajinách Mierové dni zdravotníkov. – Вже дванадцятье організації-члени руху «Лікарі світу за запобігання ядерної війни» проводять 1 жовтня в своїх країнах Миротворні дні працівників медицини [12, s.9].

Preto sa pohybuju niektoré ich práce na rozhraní medzi literárnou históriou a literárnou kritikou. – Тому деякі їхні праці коливаються на межі між історією літератури та літературною критикою [13, s.8].

Через таке розміщення присудка у словацьких реченнях помітно послаблюється його семантичний зміст. Перебуваючи у такій позиції, присудок скоріше розбиває структуру речення, ніж об’єднує її, оскільки підмет та другорядні члени потрапляють до периферії речення, що послаблює його інформаційне навантаження. Можливо, тут присутнє явище, описане Й.Містріком, який зазначив, що найбільш поширеним порядком слів

є порядок з транзитним дієсловом на другому місці [Mistrík, 1966, s.118]. При перекладі українською мовою присудок потрапляє у синтагматичний центр та притягує до себе ієрархічно другорядні члени, тим самим роблячи речення виразнішим та інформаційно насиченішим.

Зміни у порядку між головними членами речення відбуваються також і у підрядних реченнях. Присудок у словацьких підрядних речення вживається одразу ж після підрядного сполучника, і це не зумовлене ні актуальним членуванням речення, ані його ритмом або синтагматичним принципом. В українських підрядних реченнях після підрядного сполучника стоїть підмет, присудок може знаходитись на другому або на третьому місці:

To sa môže podariti' vtedy, ked' budú ženy aj na čele politických strán, budú písať ich programy a zostavovať listiny kandidátov do volieb. – Це може вдатися лише тоді, коли і жінки очолюватимуть політичні партії, писатимуть їхні програми і складатимуть списки кандидатів на вибори [2, s.39].

Súčasnne je to však obraz slovenskej politiky a spoločnosti, pre ktorú patria ženy predovšetkým k sporáku a do posteľe. – Однак на сьогодні це образ словацької політики і суспільства, в якому жінки належать, передусім, до кухні і до ліжка [21, s.17].

Ani jedna slovenská vláda sa nepostarala o to, aby mali ženy v politike rovnaké šance ako muži. – Ще жоден словацький уряд не попідкувався про те, щоб жінки в політиці мали однакові шанси з чоловіками [20, s.36].

Ak sa dívala do ohňa a zároveň sa dotkla niektorej časti svojho tela, verilo sa, že bude mať dieťa na tomto mieste červenú škvrnu. – Якщо вона дивилася на вогонь і водночас торкнулась якоїсь частини свого тіла, вважалося, що дитина буде мати на цьому місці червону пляму [6, s.88].

У словацькому складнопідрядному реченні з препозицією підрядного речення присудок у головному реченні займає перше місце одразу ж після коми. В українському варіанті на початку головного речення зазвичай стоїть підмет або ж інший другорядний член (в залежності від його актуальності), отже присудок переміщується на друге чи третє місце.

Ked' sa kvotný systém zničil, klesol hneď po prvých slobodných voľbách v r.90 podiel žien zvolených do NR SR na 12%. – Коли система квот була знята, одразу ж після перших вільних виборів в 1990 році частка жінок, обраних до НР СР, знизилась на 12% [11, s.13].

Pokiaľ sa to trochu nezmení, budú vyberať muži do politiky ženy podľa vyššie uvedených stereotypov – a podľa kvót, ktoré si sami navrhli a schválili. – І поки це трохи не зміниться, чоловіки будуть обирати для політики жінок

за вище вказаними стереотипами і за квотами, які самі собі запропонували і ухвалили [14, s.11].

V súvislosti s tým, že je turistická sezóna na Jadrane v plnom prúde, ubezpečila včera juhoslovanská tláč potenciálnych hostí a turistov o tom, že ziskajú všetky potrebné služby. – У зв'язку з тим, що туристичний сезон на Ядрані у повному розпалі, вчора південнослов'янська преса запевнила потенціальних гостей та туристів, що вони отримають повний обсяг послуг [23, s.49].

Podľa správ, ktoré sa dostali na verejnosť, vyпустиť raketoplán v deň svojho štartu novú špiónážnu družicu. – За інформацією, оголошеною в новинах, ракетоносій випустив у день свого старту новий розвідувальний супутник [4, s.3].

Значно рідше фіксуються випадки з протилежним порядком слів, ніж у вище наведених реченнях. Відмінність таких речень полягає в тому, що зміни в них відбуваються між головними членами речення, а саме:

- у словацькому реченні: **підмет** → **присудок**;
- в українському реченні, навпаки: **присудок** → **підмет**.

Hovorí, že ak by sa u nás takéto diskusia otvorila, nevystupoval by radikálne. – Він повідомляє, що якби у нас виникла така дискусія, то він би не виступав радикально [3, s.13].

Herec by už bol zrejme mŕtvy, keby Di Caprio nezasiahol. – Актор, напевно, вже би був мертвий, якби не втрутився ДіКапріо [7, s.12].

При зіставному дослідженні порядку слів звертають на себе увагу особливості розміщення частин складених присудків. Аналіз досліджуваного матеріалу переконує, що в українських та словацьких реченнях утворилася різниця у розміщенні компонентів складеного іменного присудку та складеного дієслівного присудку. Суть її – у тенденції відокремлювати частини присудку іншим членом речення у словацькій мові та відсутність такого розриву між компонентами складених присудків в українській мові.

Podľa názorov vedcov môžu byť nájdené úlomky pozostatkami iných mesiacov Neptúna. – На думку науковців, знайдені уламки можуть бути останками супутників Нептуна [13, s.8].

Z hľadiska zastúpenia žien v politike nebolo hodnotenie priaznivé – napriek značnému úsiliu viacerých krajín a reálnym politickým krokom sa rovnosť mužov a žien v mocenských pozíciách nepodarilo dosiahnuť. – З погляду представництва жінок в політиці оцінка не була позитивною, не дивлячись на значне намагання багатьох країн та реальні політичні кроки, рівність чоловіків і жінок у владних позиціях не вдалося досягти [9, s.6].

Okrem tlaku prostredníctvom záväzkov z konferencii OSN a smerníc EÚ mali na formovanie obsahu politiky rovnosti príležitosti vplyvu aktivity ženských mimovládnych organizácií. – Окрім тиску посередництвом зобов'язань з конференцій ООН та директив ЄС, на формування обсягу політики рівності можливостей мала вплив діяльність жіночих поза урядових організацій [20, s.36].

Okrem ľudských práv je najdôležitejšou oblasťou rozvoj a zlepšovanie reprezentatívnej demokracie. – Окрім прав людини, найважливішою галуззю є розвиток та покращення репрезентативної демократії [8, s.18].

Hoci sa nepodarilo dokázat' únik rádioaktivity, bola táto udalosť d'alším varovným momentom. – Хоча витік радіації не вдалося довести, ця подія стала наступним попереджувальним моментом [1, s.12].

V porovnaní s vyspelými ekonomikami, kde ženy prerušujú svoju kariéru na dlhé obdobie súvisiace s plnením materského povolania, je uvedený jav špecifickou ženskej práce v bývalej ČSSR. – У порівнянні із зрілими економіками, де жінки переривають свою робочу кар'єру на довгий період, пов'язаний з виконанням материнських обов'язків, вказане явище є специфікою жіночої праці в колишній ЧССР [8, s.18].

Як свідчать приклади, у словацьких реченнях складений іменний присудок розірваний другорядними членами речення, в українському ж еквіваленті цих самих речень компоненти складеного присудку не відділяються один від одного, а підмет біля них знаходиться або в препозиції, або в постпозиції.

Такий самий порядок слів, як при складеному іменному присудку, мають й компоненти складеного дієслівного присудку: спочатку слідує допоміжне дієслово, потім підмет та інфінітив повнозначного дієслова. Однак в українських реченнях частини складеного присудку не розриваються.

Takejto vóli musia politici vytvoriť vhodné podmienky. – З цієї метою політики мусять створити відповідні умови [5, s.17].

Podľa vzoru škandinávskych krajín a Francúzska má zákon predpisovať povinný počet žien na kandidátke každej strany. – За зразком скандинавських країн і Франції, закон має встановлювати обов'язкову кількість жінок у списку кандидатів кожної партії [14, s.11].

Siedmaci a ôsmaci na základnej škole v kalifornskom meste Sutter boli od januára ako prví študenti v USA povinní nosiť na krku špeciálne visačky, ktoré okrem ich mena, ročníka a fotografie obsahovali aj počítačový čip a miniaturnu anténu. – Семикласники та восьмикласники середньої школи каліфорнійського міста Саттер першими серед учнів США, починаючи з січня, були

змушені носити на шії спеціальні бейджики, які, окрім їхнього імені, кла- су та фотографії, містили електронний чіп та мініатюрну антену [23, s.34].

Pokiaľ bude Ústavná zmluva prijatá, budú sa môcť občania EÚ dovolávať Charty pri súdnych sporoch. – Доки буде прийнятий Конституційний договір, громадяни ЄС зможуть посилатися на Хартію при судових суперечках [10, s.3].

Таким чином, наше дослідження порядку слів у сучасній словацькій мові дозволяє виділити зону словацько-української інтерференції, що включає в себе розміщення головних членів речення, і запропонувати певні правила стосовно їх уживання, які допоможуть уникати небажаної інтерференції в мовленні білінгвів:

1) у словацьких реченнях після другорядного члена речення, який стоїть на першому місці, одразу ж слідує присудок а після нього підмет, в українських реченнях після другорядного члена найчастіше стоїть підмет, а вже після нього присудок:

V decembri 1996 prijal Európsky parlament Odporúčania o rovnovážnom zastúpení žien a mužov v rozhodovacom procese. – У грудні 1996 р. Європейський Парламент прийняв “Рекомендації про врівноважене представництво жінок і чоловіків в процесі вирішування” [18, s.4].

2) у словацьких підрядних реченнях головною є позиція присудку одразу ж після сполучника, тоді як в українських реченнях присудок слідує лише після другорядного члена речення або підмета, які знаходяться після сполучника:

To sa môže podaríť vtedy, keď budú ženy aj na čele politických strán, budú písať ich programy a zostavovať listiny kandidátov do volieb. – Це вдасться лише тоді, коли і жінки очолюватимуть політичні партії, писатимуть їхні програми і складатимуть списки кандидатів на вибори [2, s.39].

3) словацька мова має тенденцію відокремлювати компоненти складеного присудку, тоді як в українській мові ці частини не відділяються:

Takejto voľi musia politici vytvoríť vhodné podmienky. – З цієї метою політики мусять створити відповідні умови [5, s.17].

Список використаної літератури

1. Kočiš F. Aktuálne členenie, syntagmatický princíp a slovosled. / František Kočiš // Slovenská reč, – 1993. – roč. 58, č. 1 – S. 5–15.
2. Kočiš F. Slovosledné tendencie v slovenskej syntaxi. / František Kočiš // Slovenská reč, – 1991. – roč. 56, č. 3 – S. 129–139.

3. Mistrík J. Moderná slovenčina. / J.Mistrík [3. vyd.]. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1995. – 256 s.
4. Mistrík J. Slovosled a vetosled v slovenčine. / J.Mistrík [1.vyd.]. – Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1966. – 280 s.
5. Nižníková J. Praktická príručka slovenskej syntaxe. / Jolana Nižníková [1. vyd.]. – Prešov: Slovcontact. Š. Franka, 1994. – 80 s.
6. Rusko-slovenský a slovensko-ruský vreckový slovník. / [zost. M.Filkusová a iní]. – 7 vydanie. – Bratislava: SPN, 1977. – 816 s.
7. Slovensko-ruský právnický a ekonomický slovník. / [Aut. T. Grigorianová, D. Kollár]. – Bratislava: SPN, 2000. – 256 s.
8. Slovensko-ruský právnický a politologický slovník. / [Aut.V.Kamenská]. – B. Bystrica: SPN, 1999. – 345 s.
9. Slovník skratiek a značiek. / [Aut. R. Lalúch, M. Koncová]. – Bratislava: Ikar, 2004. – 856 s.
10. Veľký slovensko-ruský slovník. / [I-VI d.]. – Bratislava : VEDA SAV, 1979-1995
11. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови / Б.М. Кулик – К., 1965. – 2 т. – 281 с.
12. Словацько-український словник / [Укл.П.Бунганич]. – Братіслава: SPN, 1985. – 688 с.

Список використаних джерел

1. Hospodárske noviny. / [denník]. – roč. 13, č. 228, 36 s.
2. Hriadelová B. Náboženstvo treba oddeliť od politiky. / SME – roč.15, č.229 – S.29
3. Kapusta M. Europania aj Američania by chceli voľnejší obchod. / Pravda – roč.15, č. 279 – S.13
4. Kern M. V Iráne zostane «naša vlajka». / SME – roč. 15, č. 230 – S.3
5. Kernová M. Škandál v Modre: Z pokladnice zmizlo 11 miliónov. / Nový čas – roč. 16, č. 257 – S.17
6. Krčová A. Dejiny kultúry Slovenska. / Anita Krčová – Užhorod, 2004 – 126 s.
7. Kováč I. Mal som srdce v hrdle. / Nový čas – roč. 16, č. 279 – S. 12
8. Latta B. Únia chce pomôcť európskemu priemyslu. / Pravda – roč. 15, č. 238 – S. 18
9. Majerský I. Juščenko je v úzkych, podelí sa o moc. / Pravda – roč. 15, č. 232 – S. 6
10. Národná obroda. / [týždenník]. – 30. apríla 2002, č. 16 – 38 s.
11. Pravda. / [denník]. – 3. marca 2005, – roč. 15, č. 51 – 36 s.
12. Pravda. / [denník]. – 6. októbra 2005, – roč. 15, č. 231 – 36 s.
13. Rusnáková V. Pamätá si celé 20. storočie. / Nový čas – roč. 16, č. 279 – S. 8
14. Slovo. Politicko-spoločenský týždenník – roč. 4, č. 12 – 48 s.
15. SME. / [denník]. – 21.01.2000, – roč. 9, č. 16 – 36 s.
16. SME. / [denník]. – 30.06.2001, – roč.10, č. 150 – 36 s.
17. SME. / [denník]. – 20.02.2002, – roč. 11, č. 46 – 36 s.
18. SME. / [denník]. – 3.03.2005, – roč. 14, č. 51 – 36 s.

19. Shemesh J. Turek uniesol lietadlo sám a bez zbraní. / SME – roč. 13, č. 206 – S. 6
20. Šalgovič J. EÚ potrebuje Spojené štáty. / SME – roč. 15, č. 273 – S. 5
21. Šalgovičová J. Väčšina ľudí si myslí, že poslanci sú kúpení. / Pravda – roč. 15, č. 231 – S. 4
22. Šurko L. Nezamestnanosť je rekordne nízka. / Nový čas – roč. 16, č. 240 – S. 7
23. Tvoja rodina. / [dvojtyždenník] – roč. 17, 2002 – 68 s.
24. Zsileová M. Ratzinger má podporu vonku, nie doma. / SME – roč. 14, č. 87 – S. 12

ПОРЯДОК СЛОВ В СОВРЕМЕННОМ СЛОВАЦКОМ ЯЗЫКЕ КАК ЗОНА СЛОВАЦКО-УКРАИНСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Н. И. Касинец

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы порядка слов в словацких и украинских предложениях с точки зрения межъязыковой интерференции. Главное внимание сосредоточено на отличиях в размещении главных членов предложения в обоих языках. Рекомендации автора основываются на языковом опыте словаков, отображенном в печатных средствах массовой информации.

Ключевые слова: порядок слов в предложении, подлежащее, сказуемое, второстепенные члены предложения, семантическое содержание, транзитный глагол.

WORTFOLGE IN DER MODERNEN SLOWAKISCHEN SPRACHE ALS BEREICH DER SLOWAKISCH-UKRAINISCHEN INTERFERENZ

N. Kasynez

Annotation

Im Artikel werden die Fragen der Wortfolge in den slowakischen und ukrainischen Sätzen aus der Sicht zwischensprachlicher Interferenz betrachtet. Der Schwerpunkt liegt auf den Unterschied der Stellung von Hauptsatzgliedern in beiden Sprachen. Die Empfehlungen des Verfassers sind auf der sprachlichen Erfahrung von Slowaken gegründet, die in Printmassenmedien widerspiegelt ist.

Schlüsselwörter: Satzwortfolge, Subjekt, Prädikat, Nebensatzglieder, semantischer Inhalt, transitives Verb.